

ÚVODEM

Antologie je součástí komplexního projektu ÚČL AV ČR „Dějiny české literatury 1945–1989“ a jejím hlavním úkolem je umožnit uživateli snazší přístup k některým významným, původně většinou jen časopisecky publikovaným textům, na něž se odvolávají autoři příslušných kapitol připravovaných Dějin. Antologie přijala takovou periodizaci poválečného vývoje, na které se shodli tvůrci hlavního projektu (1945–1948–1958–1969–1989): vydávána byla tedy postupně v takto vymezených čtyřech svazcích. Vzhledem k paradoxní, ale koneckonců pochopitelné skutečnosti, že celá antologie je dokončena a publikována dříve než Dějiny, snažili jsme se ji koncipovat tak, aby v očích čtenářů a uživatelů obstála i jako samostatné dílo: svoji primární funkci bude však moci plnit teprve ve chvíli, kdy bude k dispozici i definitivní podoba Dějin.

První svazek antologie, který vyšel v roce 2001, se dotýkal období mezi květnem 1945 a únorem 1948; svazek druhý (2002) zahrnoval prvních deset let po komunistickém puči a svazek třetí (2003) pozoruhodné období let 1958–1969. V předkládaném čtvrtém svazku jsou shromážděny texty z let 1970–1989, tedy z období, kdy se český literární život na základě politických (tedy vnějších) příčin rozdělil – byť ne neprostupně – do prostředí oficiálního či alespoň tolerovaného, do prostředí samizdatového a do okruhu komunikace v exilu.

Na jedné straně jsme se – podobně jako v předchozích svazcích – snažili připomenout témata nejzávažnějších diskusí tohoto období, na straně druhé jsme chtěli „dopovědět příběh“ některých kapitol předchozích svazků. Rezignovali jsme na možnost zachytit proporcčně přesný obraz literárního života a myšlení o literatuře sledovaného období, neboť jsme nechtěli

čtenáře zahltit spoustou prázdných slov, která literární reflexi v oficiálním oběhu normalizačních let dominovala. Oficiální, dogmatické a téměř po dvě desetiletí zcela ustrnulé literární publicistice jsme vyhradili jen velmi omezený prostor, a to i za tu cenu, že některé velmi produktivní „kapacity“ oněch let nebudou v antologii vůbec zastoupeny (ostatně „osobnostní“ princip výběru jsme vědomě zavrhli i v předchozích svazcích).

Úvodní **Prolog – My a oni, oni a my** prostřednictvím dvou výmluvných textů charakterizuje hranici mezi oficiálním a neoficiálním (paralelním, disidentským) komunikačním okruhem. Oddíl **Normalizace** zahrnuje velmi skromný výběr z tehdy hojně publikovaných dokladů o tom, jak si komunistická kulturní politika na počátku sedmdesátých let představovala myšlení o literatuře (a roli literatury a kultury ve společenském životě vůbec): zvláště je nutno upozornit na texty Jiřího Hájka, který coby šéfredaktor Tvorby dostal znovu příležitost působit v roli generačního (?), resp. skupinového mluvčího, a Vladimíra Dostála, který se počátkem sedmdesátých let rovněž již podruhé pokusil vyvolat diskusi o socialistickorealisticke „tvůrčí metodě“ (srov. Antologie, sv. 2). Následující oddíl **Kdo tentokrát nejde s námi** dokládá agresivitu a „kampaňovitost“ dogmatické publicistiky nejen v počátcích normalizačního období: předmětem dehonestace a v extrémních případech přímo kriminalizace nezávislé literatury (a nezávislého myšlení vůbec) byly nejen významné osobnosti literárního života šedesátých let (V. Havel a L. Vaculík), ale i jeho různé další prvky (zde zastoupeno Blahynkovou insinuací časopisu Tvář).

Následující oddíly ilustrují soudobý vývoj v přístupu k problematice, již se věnovaly i předchozí díly antologie. Pojem „mladá literatura“ v normalizačním období nereprezentovala žádná generačně silná skupina (na rozdíl od Května či Tváře z předchozích období, a tedy i z předchozích dílů antologie), konformita nastupující generace spisovatelů a kritiků však ani v sedmdesátých a osmdesátých letech nebyla absolutní a trvalá. V oddílu **Literatura zvaná mladá** chybí jakékoli programní texty (byť např. kniha Jana Pelce *Nový obsah /1977/* na podobné aspirace nerezignovala), přesto je patrné, že i tehdejší generace či mezigenerace měly své – někdy možná samozvané – mluvčí. Oddíl také dokládá fakt, že s příchodem „nové mladé generace“ (pojem „mladá literatura“ byl v normalizačním období velmi relativní) koncem osmdesátých let se atmosféra literárního života přece jen začala poněkud proměňovat a že jistá personální strnulost končícího dvacetiletí mohla být přirozeným vývojem alespoň částečně překonána. Neschopnost či nemožnost smysluplné sebereflexe literární kritiky během normalizace je v oddílu **O kritice** zaznamenána opět prostřednictvím článku Jiřího Hájka, připojeny jsou doklady o tom, že v exilovém

prostředí byla situace domácí kritické reflexe vnímána a pojmenována, a zařadili jsme i článek Pavla Janouška jako jeden z pokusů překonat alespoň jednu z bariér dobové kritické praxe.

Následující oddíly **Na druhém břehu** a **Disent** přinášejí různorodé texty ze dvou specifických komunikačních okruhů, ať už reflektují život a situaci uvnitř „komunity“ či reagují na podněty přicházející zvenčí, tedy z prostředí „oficiálního“. Do „exilového“ oddílu jsme zařadili i stať Josefa Jedličky *Dodatek k nenapsaným Dějinám české literatury* (1987), v oddílu „disidentském“ je nutno upozornit na článek Jiřího Kratochvila *Literatura teď* (1985), který v jistém smyslu předznamenává určité rysy literárního vývoje v letech devadesátých.

Oddíl **Kunderovské paradoxy** je věnován osobnosti a dílu Milana Kundery, který se stal – jako jeden z mála oficiálně nevydávaných autorů – předmětem „odborné“ kritiky i v oficiálním tisku (dokládají to stať Jiřího Hájka z počátku sedmdesátých let a Jaroslava Čejky z konce let osmdesátých). Součástí oddílu je několik příspěvků z polemiky, kterou vyvolal v roce 1986 svou stať *Kunderovské paradoxy* Milan Jungmann. Na tento oddíl navazuje kapitola nazvaná **Osobnosti a díla**, v níž připomínáme ohlas několika podstatných literárních děl a událostí literárního života sledovaného období.

V závěrečných oddílech se vracíme zpět do oficiální literární komunikace osmdesátých let. Připomínáme ji zřejmě nejzávažnější polemikou, jejímž předmětem byla kniha Jana Lukeše **Prozaická skutečnost**, vydaná v roce 1982: oddíl zaznamenává „proměnlivé“ stanovisko Milana Blahynky, autoritativní až sekyrářské postoje Josefa Peterky, Vítězslava Ržounka a Karla Sýse, i jeden z ojedinělých publikovaných pokusů Lukešovo dílo obhájit (Vladimír Novotný). Celou polemiku glosoval i literární dissent, mj. ve stať Milana Jungmanna. Oddíl **Tání** přináší rozsahem bohužel omezený výběr ze stať publikovaných v oficiálním tisku (zvláště ve *Kmeni* a *Tvorbě*) v posledních letech komunistické vlády (nemohu se ubránit dojmu, že jen období let 1988–1989 by stálo za samostatnou antologii). **Epilog** dokládá chvíli, kdy se i představitelé oficiálního Svazu českých spisovatelů rozhodli – bohužel až na konci roku 1989 – respektovat „novou skutečnost“.

Podobně jako v předchozích třech dílech antologie setrvali jsme také tentokrát – v souladu se zadáním původního grantového projektu – především u časopisecky uveřejňované publicistiky.

V úvodu k minulému svazku jsem psal, že „základní členění antologie je chronologické a tematické: proto nemůžeme garantovat zastoupení všech významných osobností sledovaného desetiletí (antologie členěná do víceméně osobnostních kapitol by se od našeho svazku nepochybně významně lišila),

u zastoupených autorů pak z týchž důvodů nelze zajistit, aby byli zastoupeni nejpozoruhodnějšími texty své osobní bibliografie.“ Existence tří různých komunikačních okruhů v „normalizačním“ dvacetiletí nám v případě čtvrtého svazku neumožnila zcela udržet tematický i chronologický princip, nadále však platí citované upozornění na fakt, že primárním smyslem antologie není „představit“ všechny významné osobnosti, které do literárního života (a myšlení o literatuře) v sedmdesátých a osmdesátých letech v tom či onom okruhu zasáhly.

Michal Příbáň